

Monogràfic sobre educació
musical

Revista Electrònica

IN investigació
novació

Educativa i Socioeducativa

La festa, memòria col·lectiva d'un poble.
Cançons, balls i tonades de Manacor: un
recurs a l'aula

Aina Maria Bosch Santandreu

Universitat de les
Illes Balears
Institut de Ciències
de l'Educació

La festa, memòria col·lectiva d'un poble. Cançons, balls i tonades de Manacor: un recurs a l'aula

La fiesta, memoria colectiva de un pueblo. Canciones, bailes y tonadas de Manacor: un recurso en el aula

The Party: Collective Memory of People. Manacor's Songs, Dances and Tunes: a Classroom's Resource

Aina Maria Bosch Santandreu, ainambosch@yahoo.es

Professora de llenguatge musical del Conservatori Professional de Música i Dansa de les Illes Balears

Resum

Les manifestacions musicals dels actes festius de Manacor són el principal objecte d'estudi d'aquest treball, que pretén unir tres mons: la música i cultura tradicionals, la pedagogia i les noves tecnologies de la informació i la comunicació. Per entendre bé el significat de les cançons, balls i tonades que hem estudiat i organitzat seguint la roda de l'any, hem hagut d'endinsar-nos en les arrels de la nostra història i cultura per poder-les contextualitzar. El fil conductor han estat les festes populars, que guarden gran part de la memòria col·lectiva d'un poble.

Hem afavorit l'ús pedagògic mitjançant fitxes d'anàlisi, aplicacions didàctiques i enregistraments de les cançons seleccionades, tot confiant que pugin servir de recurs per a qualsevol docent amb l'objectiu d'aprendre música i cultura tradicionals de Manacor i, per extensió, de les Illes Balears.

La necessitat de facilitar el maneig del material que oferim en aquest treball i la voluntat de donar-li difusió han fet que prenguéssin forma de pàgina web. Així, tota la informació —marc historicocultural, fitxes i enregistraments— està organitzada en format de web.

Paraules clau

Actes festius de Manacor, música i cultura tradicionals, pedagogia musical, TIC, web

Resumen

Las manifestaciones musicales de los actos festivos de Manacor son el principal objeto de estudio de este trabajo, que pretende unir tres mundos: la música y cultura tradicionales, la pedagogía y las nuevas tecnologías de la información y la comunicación. Para entender el significado de las canciones, bailes y tonadas, que hemos estudiado y organizado siguiendo la rueda del año, hemos tenido que adentrarnos en las raíces de nuestra historia y cultura propia para poder contextualizarlas. El hilo conductor han sido las fiestas populares, que guardan gran parte de la memoria colectiva de un pueblo.

Hemos privilegiado el uso pedagógico mediante fichas de análisis, aplicaciones didácticas y grabaciones de las canciones seleccionadas, confiando en que puedan servir de recurso para todos los docentes con el objetivo de aprender música y cultura tradicionales de Manacor y, por extensión, de las Illes Balears.

La necesidad de facilitar el manejo del material que ofrecemos en este trabajo y la voluntad de darle difusión han hecho que tomase forma de página web. Así, toda la información —marco historicocultural, fichas y grabaciones— está organizada en formato web.

Palabras clave

Actos festivos de Manacor, música y cultura tradicionales, pedagogía musical, TIC, web

Abstract

This article introduces an analysis of the main features about the evolution of initial training curricula for Primary and Early Childhood teachers in recent decades and it especially comments on how changes stemming from the unification of European Higher Education (EHEA) have affected the training of future teachers. The curricula in 1993 and 2002 are briefly described in order to later show a snapshot of what the EHEA has meant to university's world. Lastly, the most significant features of the University of the Balearic Islands' Early Childhood Education Degree and Primary Education Degree are submitted.

Keywords

Primary Education Degree, Early Childhood Education Degree, European Higher Education Area (EHEA), Comparative Analysis of Curricula

PRESENTACIÓ

El present estudi és un treball d'investigació de final de carrera de l'especialitat de Pedagogia del Llenguatge i l'Educació Musical, que va ser presentat al Conservatori Superior de Música de les Illes Balears en el curs 2008-2009.

1. INTRODUCCIÓ

Seguint l'exemple de grans mestres i pedagogs de la música com Z. Kodály o B. Bartók, amb aquest treball hem pretès col·laborar en l'educació musical a través de la música tradicional. Baltasar Bibiloni, professor de la nostra universitat, és també seguidor d'aquest corrent: «Quant a la moderna pedagogia musical convé tenir present que les obres de la música tradicional són el fil conductor de tot el procés de la formació musical». Tot per concloure que cal amb tota urgència educar-nos musicalment «a partir d'allò nostrat, no per tancar-nos-hi, sinó precisament per arribar a ser més universals», ja que, com canta Joan Alcover a la Balanguera, «la soca més s'enfila com més endins pot arrelar.» [Bibiloni, a Massot, 1984, p. 15-16]

Aquestes afirmacions reforcen les conviccions que m'han portat a realitzar aquest treball, com són que la música, autèntica i vertadera, com totes les altres arts, neix del poble i pel poble. Les belles arts, fins i tot les plàstiques, només arriben a commoure la nostra sensibilitat quan aconseguen endinsar-se, memòria atàvica endins, fins als teixits de la nostra genètica i fins als ressorts de la nostra consciència de nissaga.

Resulta totalment impossible poder copsar tot el significat i grandesa d'una cançó si no viatjam amb la imaginació, i fins i tot amb la sensibilitat, al moment històric que la va produir i impulsar. De res no serviria, més enllà d'un exercici entretingut i inútil, rememorar les tonades dels nostres avantpassats, si al mateix temps no intentem revivre les situacions que propiciaren aquestes manifestacions artístiques dels nostres avis. La conclusió és tan simple i evident que es converteix en un axioma: res ni ningú no pot assolir el seu autèntic significat i valor si no ens situam dins les seves coordenades de temps i espai. En un intent de recrear l'atmosfera del passat, lluny de cercar un discurs —diguem-ne— documentat i lògic, m'he deixat emportar per les sensacions que vessen de la memòria col·lectiva, encara fresca i palpitant, dins la meua família per elaborar un marc historicocultural que contextualitzi les cançons, balls i tonades de les festes del meu poble, Manacor, que estudiem en aquest treball.

La decisió de cenyir la meua investigació al terme de Manacor-Son Macià juga un paper molt importat dins la conservació de la memòria històrica de les tradicions populars —no es va produir només per un impuls sentimental, sinó per unes motivacions prou fonamentades. Manacor constitueix una illa, independent i pròpia, dins l'illa de Mallorca. Mossèn Alcover, que ens ha acompanyat tot el treball des del sentiment de nissaga i des del seu testimoni històric, en el seu diccionari [Alcover, 1993], a l'hora de confirmar el significat dels mots, cita Manacor com si fos un territori autònom, amb costums, dites i tradicions pròpies. A més, Manacor, tan dissortat en el seu urbanisme, ha estat el bres d'escriptors, músics, pintors, historiadors i artistes reconeguts arreu de tots els Països Catalans i alguns d'ells més enllà de les nostres fronteres.

Per altra banda, la intenció principal de convertir aquest estudi en un mitjà pedagògic va determinar des d'un principi que el treball havia de tenir un caràcter didàctic i divulgatiu.

Conscient de la importància de les noves tecnologies de la informació i la comunicació en el món actual, vaig decidir que la millor manera d'enllestir aquest treball seria per mitjà d'una pàgina web, a través de la qual, a més de donar a conèixer la riquesa del cançoner festiu del terme de Manacor d'una manera organitzada i de fàcil divulgació, podria oferir recursos didàctics en diferents formats per a l'àrea de música a partir d'aquest material.

Així la hipòtesi inicial d'aquest treball seria oferir una obra que connecti: la música tradicional, la pedagogia musical i les noves tecnologies. L'originalitat d'aquest treball rau en la connexió d'aquests tres mons.

2. ORGANITZACIÓ I DESCRIPCIÓ DELS CONTINGUTS D'AQUEST TREBALL

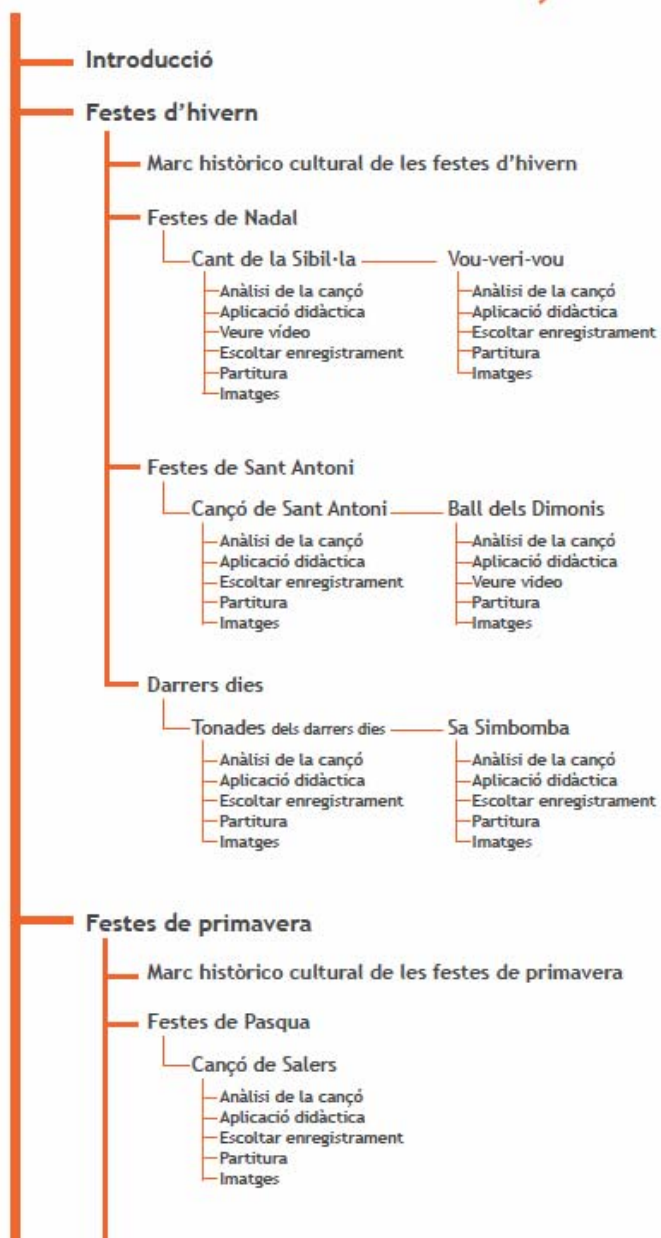
Per poder unir aquestes tres branques hem optat per presentar la informació en diferents formats. Per una banda, en aquest document en format Word hi trobareu els objectius que persegueix aquest estudi, la metodologia que s'ha seguit, les conclusions a què hem arribat, l'estructura i funcionament de la pàgina web i les fonts que hem consultat. Per altra banda, a l'URL <http://www.manacorenfesta.es>, hi trobareu el lloc web *Manacor en festa. Canta, toca i balla*, on teniu el material resultant d'aquesta feina en format web (per visualitzar-lo és necessari disposar d'un ordinador amb connexió a Internet).

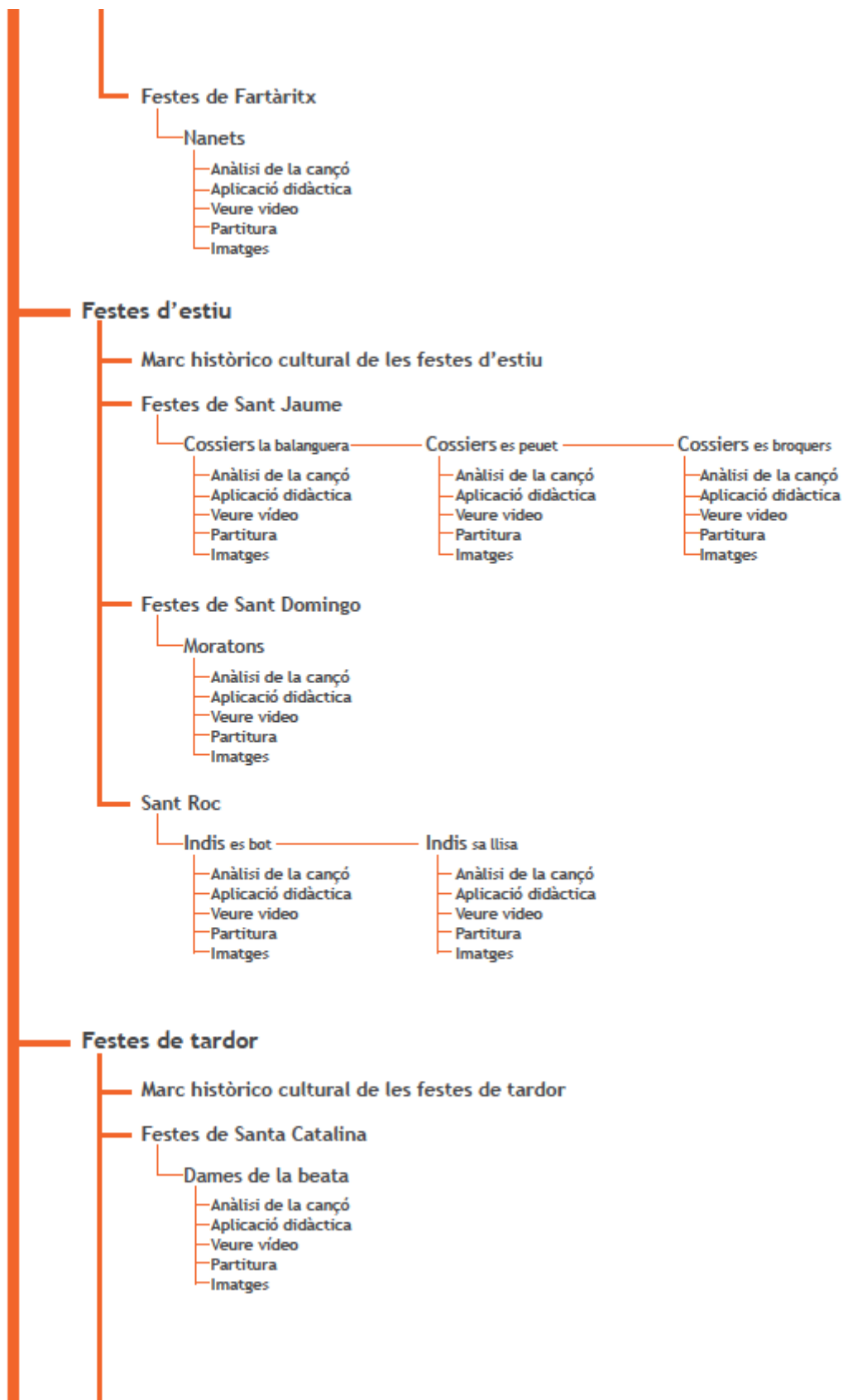
En primer lloc, cal justificar el fet que la pàgina web per si sola rebí un títol diferent al del treball. La raó per la qual el nom de la pàgina és *Manacor en festa. Canta, toca i balla* és simplement per facilitar-ne la recerca dins la xarxa. Aquest títol conté moltes més paraules clau que el títol del treball sencer i, per tant, ajudarà els cercadors a localitzar la nostra pàgina.

En segon lloc, els continguts que hi ha a la pàgina web són diversos i es presenten en diferents formats. A través d'hiperenllaços es presenten partitures, enregistraments de so i de vídeo, imatges, fitxes d'anàlisi de les cançons, aplicacions didàctiques i també el marc historicocultural de les festes de cada una de les estacions que, com podreu comprovar, trobareu dividit en quatre parts, és a dir, un arxiu independent per a cada estació. Tots aquests arxius podran ser descarregats. D'alguna manera allò que s'intenta és oferir d'una forma pràctica tot aquest material.

2.1. ÍNDEX DE CONTINGUTS DE MANACOR EN FESTA. CANTA, TOCA I BALLA

Manacor en festa. Canta, toca i balla

2.2. EL MARC HISTORICOCULTURAL

Es podria dir que aquest treball està compost per dues parts diferenciades, que s'interrelacionen i es complementen l'una amb l'altra. Per una banda hi ha el marc historicocultural de les festes i, per l'altra, les fitxes didàctiques de les cançons, balls i tonades, seleccionades amb els enregistraments i partitures corresponents. Per aquesta raó s'hi mesclen diferents estils de comunicació i distints llenguatges d'expressió.

El marc historicocultural, que en un principi simplement havia de complementar i contextualitzar la informació que hi ha a la pàgina web, esdevé per si sol un extens document. En aquest sentit he viscut com una mena d'aventura apassionada. La informació se m'acumulava damunt l'escriptori, alhora que m'entusiasmava en la descoberta de noves dades i de caires originals. No sabia on tallar. Tot em semblava interessant i digne de ser consignat. A la fi m'he decidit a no comptar les pàgines, per tal de mirar de transmetre la informació i de contagiar el meu apassionament per tot allò que porti la flaire del meu poble.

Per altra banda, he jutjat que pedagògicament calia transmetre als docents i aquests als alumnes la màxima informació possible. Pens que és de suprema necessitat i urgència que els al·lots d'avui descobreixin que rere cada notícia, que ells adquireixen just clicant un botó, hi ha un treball, ben mirat heroic, de recerca i de crítica. Al mateix temps crec que una de les tasques més sagrades d'un mestre és despertar la curiositat i l'interès de l'alumne. Res millor per

intentar aquesta missió que desplegar davant la mandrosa desgana de l'alumne la font infinita de possibilitats que ens brinden la tradició, la història, la cultura, la llengua, l'experiència dels nostres avantpassats, que formen, tots plegats, l'ànima del nostre poble.

Per a aquesta part del treball he utilitzat un estil més personal, un estil crític i apassionat, que d'alguna manera em defineix. Tanmateix avui com mai segueix vigent la sentència que afirma que l'estil és la persona. Però tem que en molts de moments aquesta manera de dir les coses no sigui la més adient per al ritualisme acadèmic. Precisament aquesta mateixa ruptura ha empès el meu atreviment a l'hora de redactar les coses tal com les pensava i sentia, deixant-me endur per les meves cabòries i espontaneïtats. De totes maneres, en aquest caire em sent avalada per la pràctica universal. Com més solemne és l'acte, més s'agraeix que els presentadors siguin ocults i naturals.

2.3. LES FITXES

A la pàgina web podreu trobar, a més de les partitures i enregistraments de les cançons i balls, les fitxes de les anàlisis musicals i les aplicacions didàctiques de cadascuna. Amb aquestes fitxes volem facilitar el maneig de les cançons com a eina educativa.

Per una banda, les fitxes d'anàlisi aporten informació sobre la cançó d'acord amb aquests criteris d'organització:

Gènere: Classificat sobre la base de les funcions per a les quals inicialment ha estat pensada l'obra, sense perjudici que puguin variar amb posterioritat.

- Cançó de bressol
- Cançó de festa per cantar en grup
- Cançó de matances
- Cançó de caire religiós
- Música de dansa

Mode i/o tonalitat: Utilitzat en l'enregistrament oferit. Tot i que moltes de les cançons estudiades en aquest treball genuïnament no pertanyien a cap tonalitat concreta, en general, han estat objecte d'un procés de tonalització donat a causa de la transcripció de les tonades a la notació acadèmica. Per a facilitar la classificació d'aquestes cançons es facilita el nom de la tonalitat o bé si és modal.

Compàs: S'especifica el compàs (si en té) amb què està transcrita la cançó.

Dades de l'enregistrament: Cada cançó ve acompanyada d'un enregistrament, ja sigui de so i/o de vídeo. De cada enregistrament s'especifica:

- El tipus de **formació** que interpreta aquesta versió de la cançó, és a dir, quins instruments hi intervenen.
- L'**intèrpret** o **intèrprets** de la versió oferida.

- L'**àlbum**, si està editat, o **font** en el cas de ser un enregistrament casolà.

Per altra banda, les fitxes d'aplicacions didàctiques es despleguen en diferents punts que aporten la informació necessària per a poder dur a terme l'aplicació. La informació que es presenta és la següent:

- Classificacions segons diversos criteris, per tal que cadascú pugui utilitzar aquests recursos segons els seus objectius de treball, centres d'interès, projectes, possibilitats i gustos. Aquestes orientacions no han de ser interpretades com a normes, sinó com a recomanacions, que no han de ser seguides al peu de la lletra necessàriament.

- Dades sobre les característiques de l'arranjament (si n'hi ha).

- Una proposta de treball, que ha de servir com a orientació i no com a pautes imprescindibles a seguir.

- Observacions, entre les quals hi tenen cabuda: recomanacions sobre com dur a terme l'activitat, alternatives, propostes d'activitats complementàries, curiositats sobre la cançó...

Els diferents punts de què consta la fitxa d'aplicació didàctica són:

Primer: Classificació per tipus d'activitat, que pot ser cançó, dansa i moviment, audició i/o interpretació instrumental (inclòs el propi cos). Moltes de les propostes didàctiques oferides seran diferents tipus d'activitat a la vegada, per exemple una mateixa cançó podrà ser cantada, ballada i acompanyada per una interpretació musical.

Segon: Classificació per festa i estació de l'any a la qual pertany. Seguint el criteri de classificació principal de la pàgina web, en primer lloc apareix l'estació de l'any i a continuació la festa (i el barri, si escau) a la qual pertany la cançó o ball en base al qual s'ha fet l'aplicació didàctica. Així, es facilita, si és necessari, la recerca dins la pàgina web de més informació (marc historicocultural, enregistraments de so i/o de vídeo, enllaços...).

Tercer: Classificació per edats recomanades, dividides en tres franges: 6-9 anys, 10-12 anys i 13-16 anys. Aquests grups d'edat recomanats són a tall orientatiu. Per tant, cadascú pot adaptar les activitats a altres grups d'edat seguint el seu propi criteri.

Quart: Característiques de l'arranjament. La majoria de propostes didàctiques contenen un arranjament instrumental de la cançó. Es tracta d'una proposta a la qual se li poden fer les modificacions necessàries segons les necessitats. Es faciliten les següents dades sobre l'arranjament:

- Formació instrumental per a la qual ha estat escrit.

- Tonalitat o modalitat de l'arranjament.

- Compàs.

- Nombre total de compassos sense comptar les repeticions.

Cinquè: Proposta de treball en la qual es donen unes pautes, a manera de suggeriment, per poder treballar la cançó.

Sisè: Observacions.

3. OBJECTIUS

Amb tota aquesta feina hem intentat assolir els objectius següents:

- Oferir una eina pedagògica divulgativa del nostre patrimoni cultural.
- Donar a conèixer i conservar les cançons i danses populars de les festes i tradicions de Manacor i, per extensió, de les Illes Balears.
- Recuperar cançons i tradicions recentment oblidades.
- Promoure l'aprenentatge musical a través de la cançó popular.
- Proposar aquest material com a eina educativa a diferents nivells.
- Promocionar la utilització de les TIC com a recurs indispensable per a l'educació.
- Oferir un material didàctic adaptat a les noves tecnologies, que pogués engrescar les presents i futures generacions d'estudiants.
- I tot embolcallat dins un propòsit d'estètica i dins un estil personal, cercant una comunicació calenta i directa.

4. METODOLOGIA

Les passes que s'han seguit per a l'elaboració d'aquest treball han estat:

Primer: Investigar quins són els costums i les festes tradicionals del meu poble al llarg de l'any, tant els actuals com els d'antany, quan i com es fan o es feien, l'origen i pervivència, i si es dona algun tipus de manifestació musical en el decurs d'aquests actes, ja siguin cançons, danses o tonades. Elaborar un marc historicocultural de les festes per estacions de l'any, on apareguin els resultats d'aquestes investigacions. Prenent exemple de moltíssims d'autors, he seguit, com fa el sol i la vida, la roda de l'any.

Segon: Seleccionar les cançons, danses i tonades de les festes de Manacor que seran incloses a la pàgina web. Observant l'abundància de material, vaig haver de limitar la tria basant-me en uns criteris de selecció:

- Ha d'existir algun tipus de document, ja sigui escrit o sonor, amb el qual es pugui saber com era aquella cançó i/o dansa. Queden excloses així totes aquelles de les quals es coneix l'existència, però no se'n té cap document (per exemple, *Sant Joan Pelós*).
- Tot i que d'una manera directa o indirecta gairebé totes aquestes manifestacions culturals tenen a veure amb la religió, han de ser cançons, balls i tonades tradicionals pròpies de les festes del poble, és a dir, que d'alguna manera donin peu a la creativitat del poble i no estiguin subjectes a la litúrgia. En algunes d'aquestes manifestacions, com els salers, els

cantadors són els autors. En altres, com a les serenates de les Verges, la gent del poble esdevé la gran protagonista. Queden exclosos així els cants litúrgics i paralitúrgics, com per exemple les cançons del mes de Maria. El Cant de la Sibila constitueix la gran excepció d'aquesta norma perquè, al marge de l'església, s'ha convertit en patrimoni del poble mallorquí.

- Quant als balls, ens cenyirem a parlar de les danses rituals, i deixarem de banda el ball típic mallorquí, el ball de bot en totes les seves formes, tot i que en algunes festes com les matances, les jotes, els copeos i les mateixes formaven part essencial de l'eixida.

Tercer: Classificació de les cançons, balls i tonades segons els criteris següents:

- Ubicar cada cançó, ball o tonada a la festa a la qual pertanyia originàriament. Trobareu, per exemple, que la dansa dels Indis, que actualment es balla per la festa parroquial de Crist Rei a finals de novembre, està ubicada a les festes d'estiu, ja que en els orígens sortien a ballar per sant Roc. Els Moratons, per la seva banda, antigament es ballaven a l'agost, per sant Domingo, i ara surten a la primavera. A la nostra roda del temps tots segueixen al seu lloc de naixença.
- Classificar les diferents festes dins l'estació de l'any a la qual pertanyen, començant per l'hivern i acabant per la tardor. He procurat que les estacions no fossin tan sols el marc, sinó que entrassin a formar part del rerefons del quadre.

Quart: Recopilació de partitures i enregistraments. En molts casos no he trobat ni partitures ni enregistraments editats i he hagut de recórrer a altres fonts:

- La veu del meu pare, que gojosament he enregistrat.
- Enregistraments de vídeo i de so casolans i partitures que m'han proporcionat la companya Antònia Bassa i la professora Bàrbara Duran.

Cinquè: Transcripció i edició de cada una de les partitures conservant el to original de l'enregistrament proposat en el treball, tasca no gens fàcil, ja que en molts casos el cantant interpreta la melodia amb inflexions de veu que en fan difícil la transcripció a la notació tradicional. He intentat ser el més fidel possible a allò que escoltava, però tampoc no he volgut complicar la transcripció amb melismes i ornaments perquè dificultaria la comprensió i lectura de les melodies.

Sisè: Creació de fitxes d'anàlisi de les cançons i d'aplicacions didàctiques per a cada cançó, ball i tonada, seguint uns criteris preestablerts (vegeu punt II.3. **Les fitxes** o bé introducció web).

Setè: Recopilació, selecció i tractament d'imatges de les diferents festes i també del poble de Manacor per posar a la pàgina web, imatges que he pogut trobar a la xarxa, la referència de la qual apareix a l'apartat de les fonts utilitzades.

Vuitè: Confecció de la pàgina web incloent diferents tipus d'arxius: de text, partitures, imatges, de so, de vídeo... Les possibilitats a l'hora de crear un lloc web són infinites. En un principi, l'elaboració d'aquesta pàgina web es va fer utilitzant el llenguatge propi de les web, el llenguatge HTML. Aquells que l'hagin emprat alguna vegada sabran fins a quin punt arriba a ser de complicat i enutjós manejar aquest llenguatge de codis, per això existeixen aplicacions

per a editar HTML (*Dreamweaver* n'és una) que et permeten dissenyar webs sense la necessitat de dominar aquests codis. Val a dir que en l'elaboració de la nostra pàgina —dic nostra perquè sense l'ajuda tècnica que m'ha brindat en tot moment el meu amic Llorenç Arrom, aquesta pàgina web no hauria estat possible— s'han emprat diversos programes, no només per editar-la en si, sinó també per preparar el material que s'hi ha inclòs.

5. CONCLUSIONS I PROPÒSITS

- Amb els mitjans que hem enllestit i exposam a la pàgina web ha quedat plenament justificat el títol general d'aquest treball i el subtítol. Seguint la roda de l'any, estació per estació, examinant cada celebració popular, hom es convenç que realment la festa constitueix la gran memòria col·lectiva d'un poble. Sovint els moviments polítics i socials, especialment les guerres, les invasions i les repressions, han arrasat el nostre poble. Tanmateix, com un arbre esqueixat per un llamp, ha tornat créixer des de les arrels, unes arrels que s'han refugiat, anònimes i disfressades, dins les festes populars. Així ens ajuntam al parer de molts d'autors citats al llarg del treball, que fan endinsar les arrels de les nostres celebracions populars fins a les més remotes èpoques de la nostra història. Els déus pagans, les restes morunes, les sagrades supersticions, els costums ancestrals, el tarannà illenc, han trobat una manera de mantenir-se vius dins les tonades, cançons, foguerons i danses.
- Confiam i esperam que les cançons, balls i tonades de Manacor, emmarcats dins la pròpia història, serveixin de recurs a les aules, però d'allò que ens hem convençut plenament és que no ens equivocàrem quan triàrem Manacor com a exponent i referència. Des del terme de la vila de Mossèn Alcover es pot contemplar un panorama complet de la cultura de Mallorca, àdhuc dels Països Catalans.
- Existeix una necessitat de mantenir viu el nostre patrimoni cultural, per això cal que, a més de conservar els nostres costums participant de les manifestacions culturals pròpies mantenint-les vives, es facin estudis, recopilacions, alhora que es proposin noves maneres de conèixer aquest patrimoni. Voldríem que el nostre treball ajudàs a pal·liar eixa necessitat.
- Podem confirmar la hipòtesi inicial: És possible la unió entre els mons de la música tradicional, la pedagogia i les TIC. Amb aquest treball hem pogut demostrar que són compatibles. De fet, l'ideal seria que l'educació i les noves tecnologies de la informació i la comunicació es convertissin en els grans mitjans per poder assolir la suprema meta de la pervivència del nostre poble.
- Per a molts d'alumnes, gairebé la meitat, l'escola és l'únic lloc on trobaran informació referida a la nostra personalitat com a poble. Nosaltres rebérem aquest tresor de la família, però els nouvinguts pertanyen a una altra cultura, que intenta sobreviure dins la seva nova llar. Els polítics no vetllaran per la transmissió del nostre tresor cultural, donaran suport al grup que els doni més vots. Els mitjans de comunicació es mouen per audiències. Tota la responsabilitat de la transmissió cau damunt l'escola. Per això mateix les nostres escoles s'han d'equipar de tots els mitjans necessaris perquè els vells i els nous mallorquins quedin xopats pels nostres valors de poble.

- D'una manera senzilla i amorosida hem tractat de deixar constància d'allò que visqueren els nostres avantpassats i fer que perduri, que es difongui entre les noves generacions. És un deure sagrat que acompleixen tots els pobles del món als quals, com passa al nostre, no se'ls hagi suplantat llur personalitat.
- Partint de la curolla de contagiar les nostres vivències, aquest treball ha pretès assolir els objectius següents:
- Aprofundir en les arrels de la nostra cultura, estudiant-ne una part important, com són les manifestacions musicals que es donen o es donaven en els actes festius de la nostra comunitat. Tots els fets i detalls que envolten aquestes expressions festives constitueixen el patrimoni sagrat del nostre poble i l'única esperança de mantenir-lo viu.
- Recopilar, estudiar i organitzar part del cançoner popular de Manacor a partir d'un fil conductor determinat, la festa. Però la pretensió cabdal és presentar aquest treball d'una manera original i pràctica perquè pugui tenir una repercussió en la joventut. Sens dubte, el format de pàgina web és un recurs ideal per a assolir aquest objectiu.
- La cançó i la dansa popular serveixen com a eina pedagògica. L'una i l'altra són recursos molt vius a l'hora d'explicar la nostra cultura. El que he pretès amb les aplicacions didàctiques és oferir una proposta de com treballar aspectes d'aquestes cançons i danses, per aquest motiu les activitats són de diferents tipus: cançó, dansa i moviment, audició i interpretació musical.
- La cançó és un recurs impotantíssim i indispensable a qualsevol edat i nivell per entendre i estimar la música. Per això en la majoria d'aplicacions didàctiques presentades la tonada s'utilitza com a mitjà d'aprenentatge. A través de la cançó es poden treballar no només aspectes del llenguatge musical i de la lletra (si en té), sinó també tot allò que l'envolta: el seu origen, la seva història, la seva raó de ser, la seva peripècia per sobreviure, el sentiment que despertava i segueix despertant... i tants i tants d'altres caires sempre corprenedors i allisonadors. Conèixer les cançons pròpies de la teva terra significa fruit-ne i apreciar-les com a part d'un mateix. Posades així les coordenades no dubtam que esdevé imprescindible utilitzar la cançó dins l'aula.
- A través de la dansa i el moviment podem expressar amb el cos el ritme i altres qualitats de la música. A més, les danses populars estan enllaçades amb les arrels històriques dels pobles i són, per tant, no només una forma d'expressió, sinó també un signe d'identificació. Des dels mateixos inicis de la humanitat l'ànima del poble es manifesta a través de la dansa. Per això, en les activitats proposades són presents tant la dansa (en les aplicacions que són pròpiament danses), com el moviment com a mitjà idoni per al desenvolupament de continguts dins una aula.
- Per mitjà de l'audició es desenvolupa la percepció, capacitat essencial per a poder ser competent no només amb aspectes relacionats amb la música, sinó també amb la comunicació. Per tant, aprendre a escoltar d'una manera activa i profitosa és part indispensable en l'educació de qualsevol persona. És una tasca que s'ha de dur a terme des de ben petits, oferint unes pautes clares tant en la realització d'activitats pròpiament d'audició, com durant el desenvolupament d'activitats d'interpretació i creació musical.
- La interpretació instrumental és un recurs important a l'aula, ja que permet expressar idees i sentiments al mateix temps que s'enriqueixen les pròpies possibilitats de comunicació. Per

això, en les activitats presentades en les aplicacions didàctiques d'aquest treball hi ha propostes d'interpretacions instrumentals per fer a l'aula, que van des de la interpretació de la melodia sola fins a arranjaments per a diferents instruments. Aquestes interpretacions estan pensades per ser realitzades amb els instruments que normalment poden trobar-se dins una escola: flautes de bec, instrumental Orff, percussió corporal...

- Aquest treball no és en absolut un manual amb pretensions de ser complet. Res tan lluny de les meves ambicions i possibilitats. És evident que hi caben moltes altres maneres de treballar les cançons i danses i d'aprendre a través d'elles, de la mateixa manera que és evident que existeixen moltes altres metodologies. Però la voluntat d'oferir una eina educativa pràctica queda reflectida no només en les activitats, sinó també en els suggeriments d'aplicació d'aquestes activitats. En tot moment cal mirar de prim compte l'edat i les circumstàncies dels qui han de practicar aquestes activitats. Aquests suggeriments pretenen facilitar el maneig de les propostes perquè se'n pugui fer un ús profitós. Els diferents criteris seguits per a classificar les cançons estudiades són els que he considerat més rellevants per a la finalitat que tenen.
- Sobre l'anàlisi de les cançons, som conscient que es pot aprofundir molt més en l'anàlisi de cada una d'elles. He intentat donar unes pinzellades descriptives amb informació molt bàsica sobre cada cançó i el seu enregistrament amb l'objectiu de servir de guia, d'ajut, als alumnes, però de forma especial al docent.
- A banda d'això, la quantitat i qualitat de la documentació trobada per a realitzar aquest treball és molt diversa, hi ha cançons i danses de les quals gairebé no hi ha documentació (Nanets, Dames...), ja sigui perquè són de formació recent (Dames), o bé perquè deixaren de fer-se i quedaren oblidades (Nanets). En canvi, n'hi ha d'altres de les quals la documentació és tanta i sovint tan diversa i contradictòria (Cant de la Sibil·la, Cossiers, Indis, Moratons), que es fa difícil extreure'n les idees més rellevants. Per tal cosa és necessari aplicar un judici crític, un filtre, a l'hora de seleccionar la informació. En el moment d'aplicar aquest filtre crític mai no et sents segura d'haver encertat. En aquests casos, a més d'haver de contrastar característiques i dades històriques, també es feu necessari seleccionar i adaptar alguna de les versions melòdiques trobades aplicant el criteri de ser fidel a l'enregistrament elegit, ja que n'hi havia que presentaven diferències notables (Cossiers). Tot i valorar i apreciar la feina dels nostres historiadors i documentalistes, és evident que cal investigar més i recollir, seleccionar i organitzar d'una manera seriosa i amb un criteri definit tot aquest material. Per un altre costat, com vaig anotar a la introducció, tots els docents i els agents culturals hauríem d'empènyer perquè totes les publicacions referides a aquesta matèria, sobretot les que s'han editat amb diners públics, es trobin a l'abast de tothom. Per desgràcia, tots els llibres, llevat dels que s'exploten per negoci, pateixen el mateix perjudici de la mala distribució. Així, sovint no es llegeixen els llibres bons, sinó els comercialitzats.
- Sobre les fonts orals, voldria ressaltar que contenen una frescor i una força molt especial. Caldria preservar-les amb panys d'or. He descobert que cada pagès és un arxiu viu de les nostres festes, de les nostres cançons, de les nostres danses i dels nostres costums, en definitiva, de tot allò que entranya la nostra cultura. Voldria que la gojosa experiència que he fet amb la meua família, tot recaptant-ne informació sobre les festes, la repetissin molts altres alumnes. Sé cert que trobaríem molts de padrins que saben entonar, encara, les nostres antigues cançons.

- Xavier Carbonell, en el pròleg de *La música dels xeremiers de Mallorca* explica que «l'estudi de la música tradicional de Mallorca ha esdevingut (des dels ja llunyans orígens romàntics —concretament amb els treballs realitzats per M. Aguiló i per l'Arxiduc en el tercer quart de la dinovena centúria— fins a les darreres dècades, anys de trànsit entre segles) un caminar complicat i difícil. Les returades i els impediments, els esvaïments i les amnèsies, han alternat amb extraordinaris esforços individuals i han configurat un procés laberíntic, com una espiral, com els procediments lúdics que regeixen el joc de l'oca» [Carbonell, a Huguet, 2007, p. 9]. Continua el professor remarcant la diversitat d'objectius que han perseguït els protagonistes d'aquests treballs. D'aquests grans objectius crec que n'hem assolit alguna espèllada. Els enumer, tot reverenciant els sants pares musicals que el professor cita amb una facilitat i abundància envejables:
 1. Hem posat voluntat per treballar entre la recerca filològica i el col·leccionisme del patrimoni poètic popular.
 2. Hem bastit la tasca des d'una mirada antropològica envers la memòria i la cultura oral.
 3. Hem intentat la definició del nostre marc patrimonial en la limitada recopilació de la nostra riquesa musical.
 4. Hem assolit una intenció divulgadora per donar a conèixer als joves i als nous i noves les nostres arrels de poble.
 5. M'agradaria moure'm «entre la sistematització d'una hermenèutica simbòlica i funcional i d'unes lectures històriques de certes tradicions i els intents de bastir uns marcs històrics, conceptuals i evolutius» [Carbonell, a Huguet, 2007, p. 9].

Cal, doncs, fer un compendi de tota aquesta informació, aprofundint i sistematitzant en aquells aspectes poc estudiats i contrastant i seleccionant dades rigoroses dels nombrosos i diversos estudis ja fets, i organitzar-ho tot seguint uns objectius clars i definits.

- Finalment, només em manca dir que tot el que he après fent aquest treball ha fet que estimàs encara més la meua cultura i n'estàs més orgullosa. Lluny d'assaciar-me, m'ha despertat la curiositat fins al punt d'encetar-me les ganes d'escorcollar encara més, d'aprendre i gaudir d'aquest tresor que encara queda per explorar.

6. ESTRUCTURA I FUNCIONAMENT DE LA PÀGINA WEB

Com ja us hem advertit abans, la pàgina web *Manacor en festa. Canta, toca i balla* la trobareu a l'adreça d'Internet <<http://www.manacorenfesta.es>>. A la pàgina d'inici, que és la introducció, s'hi especifiquen les dades següents:

- A quin col·lectiu o col·lectius va dirigida.
- Quins objectius es pretenen assolir a través de la pàgina web.
- De quina manera estan classificades i ordenades les cançons.
- Els diferents ítems del menú principal de la pàgina web.

- El material que s'ofereix de cada cançó.

Els criteris d'organització de les fitxes d'anàlisi de les cançons i de les aplicacions didàctiques de cada una d'elles a través d'un hipervincle, és a dir, si clicau damunt el que està en negreta s'obrirà un arxiu PDF en el qual trobareu els diferents criteris d'organització.

Com podreu comprovar, el funcionament de la pàgina web és molt senzill i intuïtiu. En tot moment sabreu en quin apartat del menú principal sou (menú de l'esquerra), ja que queda marcat de color verd.

La pàgina d'inici:

En clicar damunt qualsevol de les festes de les quatre estacions us apareixerà una pàgina en la qual trobareu:

- El marc historicocultural de les festes de l'estació en què sou (cantó superior esquerre). Clicant damunt el títol s'obrirà un arxiu PDF amb tota la informació.
- Un submenú amb les diferents festes que hi ha en aquesta estació (cantó superior dret). El nom de la festa en la qual us trobau està marcat en negreta.
- Les diferents cançons i/o danses de la festa en què sou amb els següents ítems cada una:

Anàlisi de la cançó: Clicant-hi damunt s'obrirà un arxiu PDF.

Aplicació didàctica: Clicant-hi damunt s'obrirà un arxiu PDF.

Veure vídeo i/o Escoltar cançó: Clicant-hi damunt s'obrirà un reproductor amb el qual podreu veure i/o escoltar la cançó o dansa, i també descarregar l'arxiu.

Partitura: Clicant-hi damunt s'obrirà un arxiu PDF.

: Clicant damunt aquesta icona podreu observar imatges referides a la festa.

Pàgina de les festes de Nadal:

En el menú principal, a més de la introducció i les distintes festes, també trobareu:

- El **Cançoner**: Clicant-hi damunt s'obrirà una pàgina amb un llistat per ordre alfabètic de totes les cançons de la pàgina web amb la referència a la festa a la qual pertanyen.
- **Suggeriments**: Clicant-hi damunt s'obrirà un formulari a través del qual els visitants de la pàgina web podran enviar les seves propostes i suggeriments per millorar-ne el funcionament.

· **Enllaços:** Clicant-hi damunt s'obrirà una pàgina amb un llistat d'adreces d'altres pàgines web vinculades amb la mateixa temàtica.

7. LES FONTS CONSULTADES

Una de les principals fonts que he utilitzat per a l'elaboració d'aquest treball ha estat la cabalosa vena del testimoni oral que prové de la meua família.

El meu pare, Antoni Bosch Alcover, home de terra, pagès de soca-rel, descendent de mossèn Antoni Maria Alcover, pel qual paga el nom, és una mena d'arxiu vivent dels costums, tradicions, festes, cançons i tonades del nostre poble. Sonador de guitarra als balls de la rodalia de Santa Cirga i Son Comte, ha viscut i experimentant totes les feines del camp, acompanyant-les amb les seves cançons. Tot el que figura en aquest treball ell ho sap de cor.

La meua mare, Francesca Santandreu Sureda, tendre exemplar de dona forta, mestra experimentada, llicenciada en pedagogia i posseïdora de tots els graus de català, és una de les persones de Manacor que més ha contribuït a l'enteniment i estima de la nostra llengua. Ha exercit de professora de llengua catalana a l'Escola de Mallorca, a l'escola pública d'Es Canyar, on tenia la plaça de mestra per oposició, i, finalment, al Centre d'Adults de Manacor.

El meu oncle matern, Jaume Santandreu Sureda, capellà revolucionari, poeta, escriptor, fundador del moviment marginal de Mallorca i caparrut seguidor de l'Evangeli, ha estat al meu costat en tot moment de la recerca i redacció d'aquest treball. M'ha aportat una mirada universal, una visió crítica de les institucions, sobretot de l'Església, una curiositat insaciable a l'hora de la investigació, una forma irònica de contemplar la història, però per damunt tot m'ha aportat una exigència terrible a l'hora de la redacció.

La bibliografia també ha constituït una font importantíssima en aquest treball. La recopilació de material ha estat una tasca constant, un xic fatigosa, interminable. Com més llegia, més trobava. Com més trobava, més em creixia la sensació que em deixava coses per saber i per constatar. Som conscient que tot —tot de tot— ja està dit, però també crec que l'art està en l'enginy de recopilar-ho i de posar-ho a l'abast d'una forma mengívola i ordenada.

M'han acompanyat en tot moment, diferents cançoners, però també he consultat llibres sobre les tradicions i les festes, sobre la música tradicional, sobre l'origen i naturalesa de les melodies, llibres didàctics a partir de la cançó tradicional, llibres històrics... En aquest aspecte he de dir que no ha estat gens fàcil obtenir algunes de les edicions que he utilitzat, en concret amb les edicions fetes pel Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca amb el nom de *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Aprofitaré des d'aquí per reivindicar que, ja que s'ha fet l'esforç de crear un material amb informació important sobre la nostra cultura i digne de ser publicat, el més lògic seria que almanco a les nostres biblioteques es poguessin trobar aquests exemplars. Vaig haver de recórrer a particulars per aconseguir aquests exemplars. Per altra banda, sortadament la biblioteca del meu oncle, farcida d'exemplars de tota mena dins una anàrquica ordenació, ha estat en tot moment a la meua disposició.

He d'agrair al meu tutor, Xavier Carbonell, tot el material específic que m'ha deixat, material bibliogràfic en molts casos impossible de trobar.

Internet també m'ha proporcionat una font d'informació important, que he anat consultant en tot moment. A la xarxa hi he pogut trobar moltes pàgines web i blocs vinculats amb el tema d'aquest treball: webs d'associacions de veïns, de grups folklòrics, webs informatives, webs que recullen cançons, bancs d'imatges, vídeos de *YouTube*...

Per a la recopilació del material audiovisual he utilitzat diversos CD i DVD ja editats, enregistraments casolans que m'han facilitat la companya Antònia Bassa i la professora Bàrbara Duran, i enregistraments propis.

És a dir que, a més de revisar bona part de la documentació existent sobre aquesta música, m'he vist obligada a realitzar un treball de camp, recollint tota la informació oral que m'han oferit el meu oncle Jaume Santandreu i els meus pares, Antoni Bosch i Francesca Santandreu, i també fent jo mateixa (amb el suport tècnic del meu al·lot, Santi Martín) alguns dels enregistraments.

8. BIBLIOGRAFIA

- Alcover, A. M. (1956). *Contarelles*. Palma: Moll.
- Alcover, A. M. (1957). *Ses matances i ses festes de Nadal*. Palma: Moll.
- Alcover, A. M. i Moll, F. de B. (1993). *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectal*. Palma: Moll.
- Álvarez-Ossorio, M. i Pons, M J. (1980). Els Nanets. *Maina*, 1980, 60-61.
- Amades, J. (1951). *Folklore de Catalunya. Cançoner*. Barcelona: Selecta.
- Anglès, H. (1988). *La música a Catalunya fins al segle XIII*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya. (Versió original 1935).
- Aviñoa, X. (dir.) (1999). *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Barcelona: Edicions 62.
- Bernat, G. A. (1993). El ball popular als segles XIX i XX. *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.
- Bibiloni, B. (1980). *Cançoner de pedagogia musical: sobre cançons i refranys de Mallorca*. Barcelona: La Caixa de Pensions.
- Carbonell, X. (2003). *El cant de la Sibil·la, síntesi de la nostra història musical*. A autors diversos, Conèixer les Illes Balears. Palma: Moll.
- Carvajal, A. i Lliteres, J. (1998). Aportació a l'estudi històric dels cossiers de Manacor. *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.

- Carvajal, A.; Lliteres, J. i Gomila, Antoni. (1999). Apunts sobre el fet musical a Manacor. *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.
- Carvajal, A.; Lliteres, J. i Gomila, A. (1999). *El ball dels moretons. Descripció, origen i història*. Manacor: Associacions de Veïns des Convent, es Centre i s'Antigor.
- Carvajal, A.; Lliteres, J. i Gomila, A. (2000). Balls i entremesos de Manacor. *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.
- Carvajal, A.; Lliteres, J. i Gomila, A. (2004). Sant Antoni a Manacor: una tradició que perdura. Conferència amb motiu de les festes de sant Antoni (Manacor, 15 de gener).
- Castro, M; Plaza, L. i Serrano, J. (1995). *Les danses rituals de Mallorca*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.
- Coromines, J. (1990). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (3a ed.). Barcelona: Curial Edicions Catalanes S.A.
- Crivillé, J. (1981). *Música tradicional catalana II – Nadal*. Barcelona: Publicacions CIVIS.
- Crivillé, J. (1983). *Música tradicional catalana III – Danses*. Barcelona: Publicacions CIVIS.
- Crivillé, J. (2004). *Historia de la música española: 7. El folklore musical*. Madrid: Alianza Música.
- D'Àustria Toscana, Lluís Salvador. (1984). *Die Balearen*. Palma: Olañeta. (Versió original 1897).
- Dolç, M. (dir.). (1989-1993). *Gran enciclopèdia de Mallorca*. Inca: Pronomallorca Ediciones.
- Domenge, J. (2006). El patrimoni musical (I). Curs de cultura popular i tradicional. *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.
- Duran, B. (2007). Antoni Noguera: una mirada sobre el seu treball més de cent anys després. IV Jornades d'estudis locals de Manacor: Manacor, tradició i modernitat (s. XVI-XX). Manacor.
- Duran, B. (2008). De matances i salers. V *Jornades d'estudis locals de Manacor*. Manacor, 16-17 de maig (paper).
- Duran, D. (1989). *Roda de folklore pagès. Màgia, jocs i festes de Son Macià*. Palma: Gràfiques Miramar.
- Ensenyat, B. (1953). *Chant à Majorque*. Palma: Clumba.
- Ensenyat, B. (1975). *Folklore de Mallorca: Danzas. Músicas. Ritos y costumbres*. Palma: Escuela de Música y Danzas de Mallorca.

- Estrelles, A. (1985). *L'Essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".
- Estelrich, J. (1997). *República, Guerra Civil, Postguerra a Sant Joan. El món de la pagesia*. Mallorca: Documenta Balear.
- Fabra, P. (1954). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: López Llausàs.
- Foment de Pietat de Catalunya. (1921). *Missal romà* (traduït al català per Mossèn Llorenç Riber). Igualada: Tallers de Nicolau Poncell.
- Fullana, G. (Guillem d'Efak). (1994). *Poemes, cobles i cançonetes (1956-1993)*. Manacor: Sa Nostra.
- Galmés, A. (1950). *Mallorca, Menorca, Ibiza. Folklore: danzas, costumbres, canciones*. Inca: Impremta Duran.
- Galmés, A. (1982). *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".
- Galmés, A. (1989). *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes II*. Manacor: Informacions Llevant S.A.
- Gelabert, S. (Tià de Sa Real). (1983). *Comèdia d'en Pedro Belmar. Entremesos*, Manacor: Col·lecció "Tià de Sa Real".
- Gili, A. (1995). *Aportació al cançoner popular de Mallorca*. Tom II. Palma: El Tall.
- Ginard, R. (1981). *El cançoner popular de Mallorca*. Palma: Moll.
- Gómez, M. (1997). *El canto de la Sibila II. Cataluña y Baleares*. Madrid: Alpuerto.
- Huguet, F. (2007). *La música dels xeremiers de Mallorca. Cap a la creació d'un corpus documental per a la recerca i l'ensenyament del repertori*. Palma: Fundació per al Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes Balears.
- Janer, G. (1999). *Les festes llunyanes. Tradició i llegenda dels mallorquins*. Palma: Olañeta.
- Llompart, G. (1967). Las águilas del Corpus de Pollensa (Mallorca) y la interpretación del águila procesional del Levante español. *Revista de dialectología y tradiciones populares* Tom XXIII.
- Llompart, G. (1978). «Las danzas procesionales de Mallorca». A Mascaró Pasarius (coord.), *Història de Mallorca* (tom X). Barcelona: Gràfiques Miralles.
- Llompart, G. (1982). *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*. Palma: Olañeta.
- Llompart, G. (1984). «Las danzas de Sant Joan Pelós en las Islas Baleares». A *Entre la historia del arte y del folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa* (vol. II). Palma: Miramar.

- Martorell, A. (1992). *Sempreviva. Àlbum de cançons populars per al petit pianista*. València: Piles.
- Massot, J. (1984). *Cançoner musical de Mallorca*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".
- Massot, J. (1997). *Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials (vol. VII)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Mòjer, J. i Cardell, S. (2000). *Cançons populars mallorquines*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.
- Noguera, A. (2005). *Estudis sobre música tradicional de Mallorca* (Edició facsímil de *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas de la Isla de Mallorca*). Palma: Piles Editorial de Música.
- Obra Cultural de l'Alguer. (1988). *L'Alguer a Mallorca*, amb la col·laboració de l'Obra Cultural Balear, l'Ajuntament de Palma, el Govern Autònom de les Illes Balears i la UIB, amb lo patrocini de l'Ajuntament de l'Alguer [fullet informatiu]. Palma, 14-21 de setembre de 1988.
- Parets, J. (1997a). «Apunts sobre el fet musical a Manacor». *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí.
- Parets, J. (1997b). «Etnología y tradiciones de las Illes Balears». Palma: *El Día del Mundo*.
- Pérez, L. (1955). "*Sa Sibil·la*" en la noche de Navidad. Palma: Panorama Balear.
- Pinya, B. (1956). *Los Cossiers y sus danzas*. Palma: Panorama Balear.
- Riera, A. (1988). *Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca*. Palma: Moll.
- Riera, M. À. (1974). *Paràbola i clam de la cosa humana*. Palma: Llibres Turmeda.
- Samper, B. i Morey, R. (1997). Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars. A Massot, Josep. *Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials* (vol. VII). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sansó, A. M. (1991). Els Cossiers de Manacor. Documents, històries i vivències. *Papers de Sa Torre. Aplecs de cultura i ciències socials*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí.
- Santandreu, J. (1997). *Encís de minyonia*. Manacor: col·lecció Tià de Sa Real.
- Sureda, S. (1984). *Son Macià, passa per passa*. Manacor: col·lecció Tià de Sa Real.
- Tugores, A. (2004). *El batle Antoni Amer "Garanya" (1882-1936): la història robada*. Palma: Edicions Documenta Balear.
- Tugores, A. (2006). *Manacor. La guerra a casa*. Palma: Edicions Documenta Balear.

- Tugores, A. (2006). Presentació de la novel·la de Jaume Santandreu titulada *Negrada*. Manacor: a l'Associació Cultural s'Agrícola de Manacor, maig, (inèdit).
- Tugores, A. i Pasqual, A. (2003). *Adéu, Andreu: Biografia d'un lluitador republicà*. Palma: El far de les crestes.
- Vallcaneres, J. (1990). *Els Cossiers d'Alaró. Aproximació al fet dels Cossiers de Mallorca*. Palma: Alpha 3.
- Vicens, A. (1981). *Glossades*. Manacor: Tià de Sa Real.
- Vicens, F. (2004). *El Cant de la Sibil·la a Mallorca. Un fenomen emergent*. Palma: Documenta Balear.
- Institut d'Estudis Catalans. (1995). *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Edicions 62.
- Història de la música catalana, valenciana i balear. Volum VI. Música popular i tradicional* (2001). Barcelona: Edicions 62.
- Mascaró Pasarius, J. (coord.) (1978). *Historia de Mallorca*. Tom X. Vicente Colón Rosselló (ed.). Sant Adrià de Besòs: Gráficas Miralles.
- La cançó tradicional a Capdepera* (2003). Palma: Documenta Balear.
- La gran enciclopèdia en català* (2004). Barcelona: Edicions 62.
- Xamena, P. i Riera, F. (1986). *Història de l'església a Mallorca*. Palma: Moll.

9. DISCOGRAFIA

- Lladó, M.; Pons, E.; Penya, T.; Cap on Nam; Gomila, M. A.; Baró, A.; Bibiloni, J. (2006). *Cançons per anar a dormir*, vol.1. Ed. Les tres taronges.
- Patronat de Sant Antoni de Manacor (2008). *Així cantam Sant Antoni a Manacor*.
- Rosselló, M. i García, M. (2004). *25 Cançons tradicionals mallorquines*. Palma: Ona Digital.
- S'estol des Picó (1997). *Batut i rosseguet*. Palma: Blau.

10. PÀGINES WEB

<http://infojovemanacor.balearweb.net>

<http://jcmllonja.balearweb.net>

<http://perlasycuevas.org>

<http://potti.balearweb.net>

<http://tunaregalessima.wordpress.com/category/historia>

<http://www.afsatorre.com>

<http://www.ajmanacor.net>

<http://www.ateneunet.org>

<http://www.balearweb.com>

<http://www.centpercent.cat>

<http://www.diariodemallorca.es>

<http://www.elsmoretons.com>

<http://www.festes.org>

<http://www.geocities.com/xerdeso>

<http://www.google.com>

<http://www.herbesdolces.com>

<http://www.infobalear.com>

<http://www.mallorcaweb.com>

<http://www.mallorcaweb.net/ballades>

<http://www.mallorcaweb.net/musicos>

<http://www.mallorcaweb.net/nouromancer>

<http://www.mallorcaweb.net/tacaritx>

<http://www.mallorcaweb.net/xalocmusica>

<http://www.mallorcaweb.net/xeremiers>

<http://www.manacormanacor.com>

<http://www.manacor.org>

<http://www.miquelallado.com>

<http://www.musicanostra.com>

<http://www.portula.net>

<http://www.cppuntadenamer.org>

<http://www.santantoni.org>

<http://www.7setmanari.com>

<http://www.youtube.com>

11. ALTRES RECURSOS AUDIOVISUALS

Carvajal, A., Gomila, A. i Oliver, A. (2005). *Els Moretons de Manacor*. Manacor: Servei de Vídeo Digital i Escola Municipal de Mallorca.

Galmés, M. i Perelló, J. M. (2004). *Danses rituals de Manacor*. Vídeo CD casolà enregistrat el 14 de maig de 2004 a Sa Torre dels Enagistes de Manacor.

Sansó, A. M. (2005). *Els Cossiers de Manacor*. Manacor: Servei de Vídeo Digital i Escola Municipal de Mallorca.

Sureda, F. i Socías, M. M. (2005). *Els Indis de Manacor*. Manacor: Servei de Vídeo Digital i Escola Municipal de Mallorca.

La Sibil·la & les Matines a Mallorca (2006). Palma: Consell de Mallorca. Departament de Cultura.

Per citar aquest article:

Bosch Santandreu, A.M. (2012). «La festa, memòria col·lectiva d'un poble. Cançons, balls i tonades de Manacor, un recurs a l'aula». *IN: Revista Electrònica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, vol. III, núm. 2, pàg. 8-35. Obtingut de: http://www.in.uib.cat/pags/volumenes/vol3_num2/revista/01_Bosch_Santandreu.pdf